

Webrecensie BMGN – LCHR 126:4 (2011)

Netten, Djoeke van, **Nicolaus Mulerius (1564-1630). Een geleerde uit Groningen in de discussies van zijn tijd** (Biografieën van Groningse hoogleraren; Groningen: Barkhuis, 2010, 96 blz., ISBN 978 90 77922 72 9).

Deze biografie van Nicolaus Mulerius is de vierde in een serie biografieën van Groningse hoogleraren en de eerste die aandacht besteedt aan een persoon uit de eerste generatie professoren die in 1614 aantrad. Nicolaus Mulerius is weliswaar niet zo bekend als zijn vriend en collega Ubbo Emmius – de befaamde historicus en stichter van de Groningse academie – maar als auteur van een veel gelezen Copernicus-editie uit 1617 verdient hij zeker onze aandacht. Volgens Van Netten was Mulerius een paradoxaal figuur: een orthodox calvinist die zich in verschillende brieven en pamfletten uitlaat over de religieuze stromingen in zijn tijd, maar tegelijkertijd een zekere tolerantie tentoon spreidde; een academisch opgeleide arts die vooral over astronomisch-wiskundige onderwerpen publiceerde en daarbij ook populaire volkstalige almanakjes verzorgde; en een Bijbelvaste geocentrist, die een becommentarieerde uitgave van Copernicus' werk verzorgde. Deze paradoxen worden vervolgens in vier hoofdstukken ontkracht en in een historisch perspectief gezet. Dat leidt tot een goed geschreven en grondig onderbouwd verhaal, waarin de persoon Mulerius echter weinig tot leven komt.

In het eerste hoofdstuk plaatst Van Netten Mulerius in het religieus-politieke krachtenveld van zijn tijd. Op elegante wijze worden Mulerius' boeken, pamfletten en brieven over godsdienstige kwesties geïntegreerd met een bespreking van de belangrijkste politieke en religieuze ontwikkelingen in de Nederlanden. De vlucht van Mulerius' doopsgezinde ouders uit de Zuidelijke Nederlanden wordt bijvoorbeeld uit de doeken gedaan door middel van een interessant maar gruwelijk relaas waaraan

Mulerius zijn medewerking verleende: een boek over de christelijke 'martelaars', inclusief die van de Spaanse Inquisitie, van wie zijn moeder er een was geweest. Mulerius' overstap naar het orthodox calvinisme komt vervolgens tot uiting in zijn aanstelling als hoogleraar geneeskunde in Groningen, waar hij zich echter toleranter toonde ten opzichte van andere protestantse stromingen dan zijn collega Emmius.

Het tweede hoofdstuk is meer biografisch van opzet, en gaat over Mulerius' verschillende aanstellingen in overheidsdienst. Hier wordt zijn opleiding tot arts in Leiden besproken, zijn medische praktijk in Franeker en Groningen en zijn aanstelling aan de net opgerichte Groningse universiteit. Jammer genoeg zijn er nog maar weinig bronnen beschikbaar over zijn feitelijke werk als arts of hoogleraar en blijft dit aspect van Mulerius' leven onderbelicht. De bespreking blijft hangen in gissingen over de inrichting van zijn onderwijs en algemene termen als 'therapeutisch pluralisme.'

Veel grondiger is het hoofdstuk over Mulerius' publicaties op astronomisch én astrologisch gebied. Van Netten behandelt hier onder meer Mulerius' becommentarieerde heruitgave van het beroemde (en net verboden) werk van Copernicus en zijn 'Friese tabellen' over de posities van de zon en de maan op verschillende tijdstippen. Deze en andere boeken getuigen van zijn humanistische interesse voor het uitgeven en verbeteren van klassieke kennis, aangevuld met eigen observaties. Spannend wordt het wanneer blijkt dat Mulerius ook zelf de net uitgevonden telescoop hanteerde, een exemplaar van Jacob Metius. Ook interessant zijn de minder geleerde publicaties, die veel zeggen over het werk van een arts-astronoom uit die tijd: de jaarlijkse almanakjes en een verhandeling over het gebruik van het astrolabium. Mulerius wendde zijn boekenkennis dus ook aan voor praktische doeleinden die buiten de academische wereld lagen.

Mulerius de humanist komt ook aan bod in het laatste deel. Over zijn netwerk, reizen en brieven is echter maar weinig bekend en hier worden dan ook vooral zijn interesses voor de tijdrekenkunde besproken. Deze tak

van wetenschap was nauw verbonden met de sterrenkunde én de geschiedschrijving. Mulerius heeft vooral wat betreft het eerste gebied kunnen bijdragen aan het werk van zijn collega's Josephus Justus Scaliger en Ubbo Emmius.

Deze biografie is goed geschreven, op grondig literatuur- en archiefonderzoek gebaseerd en prachtig geïllustreerd. Het biedt een goed overzicht van een veelzijdige geleerde in de intellectuele en politiek-religieuze discussies van zijn tijd. Het boek is echter erg op ideeën en publicaties gericht, en voor een biografie komen de persoon Mulerius, zijn vriendschappen en carrièrekeuzes, maar weinig tot leven. Van Netten is boekhistorica en die achtergrond komt duidelijk terug, maar de vele details over verschillende edities en uitgevers verlammen het verhaal soms ook. Door de streng thematische aanpak raakt de chronologie dikwijls zoek of ontstaan er vervelende dubbelingen. Maar over het algemeen biedt dit boek een goede introductie op een weinig bekende geleerde in het bredere intellectuele raamwerk van zijn tijd.

Esther van Gelder, Leiden

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Nooijen, Annemarie, *'Unserm grossen Bekker ein Denkmal'? Balthasar Bekkers Betoverde Weereld in den deutschen Landen zwischen Orthodoxie und Aufklärung* (Dissertatie Nijmegen 2009, Studien zur Geschichte und Kultur Nordeuropas 20; Münster [etc.]: Waxmann, 2009, 514 blz., ISBN 978 3 8309 2225 6).

‘Een aanklacht van toverij dient behoedzaam in behandeling te worden genomen. Maar als er voor het aangerichte kwaad werkelijk geen natuurlijke oorzaak te vinden is en als de beklagde kennelijk niet gestoord of zwakzinnig is, moet er worden uitgegaan van een pact met de duivel. Omdat er aan die voorwaarden voldaan was, is het rechtscollege waar ik deel van uitmaak akkoord gegaan met het doodvonnis over een soldaat.’ Zo ongeveer schrijft de Pruisische jurist Wilhelm Hiëronymus Brückner (1656-1736) in een studie over tovenaars en toverkunsten uit 1712 (232). Hij verdedigt daarin, aldus de auteur van het hier besproken boek, een voor die tijd gematigd, ‘verlicht’ standpunt. Toverij bestaat en dient bestraft te worden, maar eerst moeten alle andere mogelijkheden worden uitgesloten. Tegelijkertijd distantieert Brückner zich dan ook uitdrukkelijk van de opvatting van ‘de atheïst Bekker’ en anderen, die de mogelijkheid van toverij en de werking van boze geesten geheel uitsloten.

De uitval van Brückner biedt een duidelijke illustratie van de manier waarop er (en niet alleen in Duitsland) gereageerd werd op een van de meest geruchtmakende boeken uit de zeventiende eeuw, Balthasar Bekkers *De Betoverde Weereld* (vier delen, 1691-1693). Het boek, recent weer in de belangstelling dankzij onder meer de studies van Peter Gay en Jonathan Israel, zal hier nauwelijks introductie behoeven. Bekker beoogt niets minder dan de volledige uitroeiing van het geloof in heksen en demonen, en bestrijdt het door met een overvloed aan argumenten en voorbeelden duidelijk te maken dat de duivel en andere boze geesten geen invloed op mensen kunnen uitoefenen, en dat ook nooit hebben gedaan. Voor alle ‘duistere’ zaken bestaan natuurlijke oorzaken. Ook wat de bijbel zegt over het optreden van geesten en engelen kan niet letterlijk genomen worden: de Heilige Geest, zo betoogt Bekker, bedient zich in zulke gevallen van beeldspraak om de toenmalige lezers tegemoet te komen.